

PODRĘCZNIK PODSTAW PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

DLA SZKÓŁ
PONADGIMNAZJALNYCH

Marian Pietraszewski
Krystyna Strzelecka

www.empi2.pl

- program nauczania
- wynikowy plan dydaktyczny
- scenariusze lekcji

ZGODNY Z NOWĄ
PODSTAWĄ
PROGRAMOWĄ

Marian Pietraszewski
Krystyna Strzelecka

eMPI²
WYDAWNICTWO

JAK BYĆ PRZEDSIĘBIORCZYM

Podręcznik podstaw przedsiębiorczości

multimedia
on-line

wyd. 1, 2012
liczba stron:
nr ewid. w wykazie:
rok dopuszczenia: 2012
cena: 26,00 zł

eMPI²
WYDAWNICTWO

ZESZYT ĆWICZEŃ PODSTAW PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

-
-
-

Ćwiczenie 5.2.10

Najczęstsze zmiany cen obserwuje się na rynku warzyw i owoców. Ustal czynniki, które mają wpływ na zwiększenie i zmniejszenie się tych cen.

Czynniki wpływające na zwiększenie cen

--	--	--	--	--

Czynniki wpływające na zmniejszenie cen

--	--	--	--	--

Wymień te czynniki, które miały wpływ zarówno na zwiększenie, jak i na zmniejszenie cen, jeżeli następowały w nich zmiany ilościowe.

-
-
-
-

Ćwiczenia 5.2.11

Przedsiębiorstwo za III i IV kwartał osiągnęło następujące wyniki:

	III kwartał	IV kwartał
- produkcja w zł	4 240	5 670
- sprzedaż konsumentom w zł	5 320	5 420
- zapas początkowy w zł	2 470	1 390
- zapas końcowy w zł	1 390	1 640

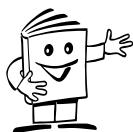
Na podstawie kształtowania się produkcji i sprzedaży oraz zapasu początkowego i końcowego w obu kwartałach oceń, jak kształtowała się wielkość podaży i popytu.

Wielkość popytu w III kwartale

ponieważ

Wielkość podaży w IV kwartale

ponieważ

wyd. 1, 2012
cena: 13,00 zł

Z recenzji rzeczoznawcy MEN – **dra Janusza Ropskiego** (Samodzielny Zakład Prawa i Edukacji dla Bezpieczeństwa, Wydział Wychowania Fizycznego, AWF w Katowicach):

(...) podręcznik jest cenną pozycją dydaktyczną przeznaczoną do popularyzacji wiedzy i zdobywania praktycznych umiejętności wśród młodzieży szkół ponadgimnazjalnych. (...) ciekawa konstrukcja podręcznika oraz wyczerpująca, aktualna wiedza pozwalają korzystającym z nader ciekawego opracowania na swobodne poruszanie się wśród meandrów problematyki bezpieczeństwa.

W podręczniku:

- połączenie wiadomości teoretycznych z praktycznymi wskazówkami postępowania w różnych sytuacjach
- nauka obywatelskich postaw i proobronnych zachowań
- dodatkowa tematyka do wyboru dla nauczyciela
- kompendium wiedzy gimnazjalnej
- pytania z wiedzy teoretycznej i umiejętności praktycznych
- zdjęcia, rysunki, tabele

multimedia
on-line
empi2.pl/online

Integralną częścią podręcznika jest strona internetowa

www.empi2.pl/sdp

stanowiąca jego multimedialne uzupełnienie, która za pomocą interaktywnych opisów, schematów, tabel, wykresów, animacji, filmów, komentarza lektora itp. pomaga zrozumieć wybrane, najważniejsze prawa i mechanizmy gospodarowania.

Do poszczególnych rozdziałów podręcznika są przedstawione na tej stronie dodatkowe przydatne informacje z praktyki życia gospodarczego. Ponadto znajduje się tam słowniczek z pojęciami pojawiającymi się w podręczniku, wielofunkcyjny kalkulator ekonomiczny, zbiór pogrupowanych tematycznie ważnych adresów internetowych.

Spis treści

SŁOWO WSTĘPNE

1. WŁASNA PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ PODSTAWĄ SUKCESU

- 1.1. Ku czemu zmierza światowa gospodarka?
- 1.2. Istota przedsiębiorczości
- 1.3. Czynniki warunkujące przedsiębiorczość
- 1.4. Osobowość przedsiębiorcza
- 1.5. Analiza SWOT cech osobowości
- 1.6. Analiza SWOT w celach zawodowych
- 1.7. Droga do sukcesu

2. EFEKTYWNE ORGANIZOWANIE I ZARZĄDZANIE

- 2.1. Czy trzeba organizować swoje działania?
- 2.2. Jak kierować lub zarządzać?

3. UMIEJĘTNOŚĆ KOMUNIKOWANIA

- 3.1. Informacja w procesie komunikowania
- 3.2. Negocjacje kunsztem komunikacji interpersonalnej
- 3.3. Stosowanie właściwych technik i przebieg negocjacji
- 3.4. Cechy dobrego negocjatora i lidera
- 3.5. Umiejętność radzenia sobie z konfliktami

4. GOSPODAROWANIE W GOSPODARSTWIE DOMOWYM

- 4.1. Czas to pieniądź
- 4.2. Byt gospodarstw domowych
- 4.3. Finanse gospodarstwa domowego

5. GOSPODAROWANIE NA RYNKU PRODUKTÓW

- 5.1. Wybory ekonomiczne
- 5.2. Mechanizmy rynkowe
- 5.3. Podmioty i przedmioty procesu gospodarczego
- 5.4. Przedsiębiorcy na rynku
- 5.5. Dominacja spółek wśród przedsiębiorców
- 5.6. Podejmowanie działalności gospodarczej
- 5.7. Majątek przedsiębiorstwa i jego finansowanie
- 5.8. Inwestowanie w rozwój przedsiębiorstwa

- 5.9. Zatrudnianie pracowników
- 5.10. Procesy działalności gospodarczej przedsiębiorstwa
- 5.11. Ryzyko ponoszenia kosztów
- 5.12. Szansa przychodów i zysków
- 5.13. Biznesplan
- 5.14. Etyka w biznesie
- 5.15. Konsumenci na rynku
- 5.16. Reklama

6. GOSPODAROWANIE KAPITAŁAMI PIENIĘŻNYMI

- 6.1. Banki głównymi dysponentami kapitałów pieniężnych
- 6.2. Kapitały w papierach wartościowych
- 6.3. Transakcje giełdowe
- 6.4. Wachlarz usług finansowych
- 6.5. Wartość pieniądza w czasie

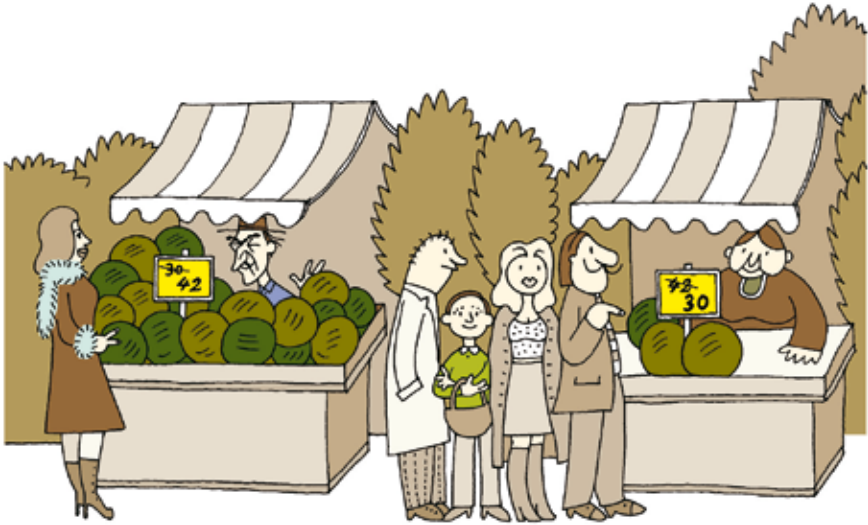
7. GOSPODAROWANIE W SKALI MAKRO

- 7.1. Państwo w gospodarce rynkowej
- 7.2. Mierniki wzrostu gospodarczego
- 7.3. Inflacja pod kontrolą
- 7.4. Troska o miejsca pracy
- 7.5. Walka z bezrobociem
- 7.6. Sfera finansów publicznych
- 7.7. Zobowiązania z tytułu podatków
- 7.8. Fundusze ubezpieczeniowe

8. GOSPODAROWANIE NA RYNKU ZINTEGROWANYM

- 8.1. Wymiana wewnątrzspółnotowa towarów i usług
- 8.2. Współpraca gospodarcza z zagranicą

5.2. Mechanizmy rynkowe

Działalność gospodarza może być prowadzona w różnych systemach ekonomicznych (gospodarczych).

System ekonomiczny – to zespół instytucji oraz mechanizmów koordynujących i kontrolujących podejmowanie oraz realizację działalności gospodarczej w kraju.

Wśród systemów ekonomicznych rozróżnia się:

- ▶ system gospodarki nakazowo-rozdzielczej,
- ▶ system gospodarki rynkowej.

System gospodarki nakazowo-rozdzielczej – zwany też systemem gospodarki centralnie planowanej, scentralizowanej, socjalistycznej lub komunistycznej – charakteryzuje się publiczną (uspołecznioną) własnością środków produkcji oraz centralnym określeniem celów ekonomicznych. Publiczna własność środków produkcji, mimo że są one w dyspozycji wielu przedsiębiorstw, pozwala państwu zarządzać całą działalnością gospodarczą, podejmować centralnie decyzje o rozmiarach produkcji i konsumpcji. Podstawową metodą zarządzania całą gospodarką jest opracowywanie centralnych planów wieloletnich i rocznych, które określają zadania dla wszystkich podmiotów uczestniczących w działalności gospodarczej. Dyrektywom, wynikającym z planów centralnych, podporządkowana jest cała gospodarka. System ten jest mało efektywny, powoduje stagnację i zacofanie gospo-

darce ze względu na zbiurokratyzowanie planów i nieuwzględnianie rachunku ekonomicznego przy podejmowaniu wielu decyzji.

System gospodarki rynkowej – zwany też systemem gospodarki kapitalistycznej – charakteryzuje się prywatną (niepubliczną) własnością środków produkcji oraz dążeniem wielu podmiotów działalności gospodarczej do maksymalizowania swoich efektów (dochodów, zysków). Prywatna własność środków produkcji zapewnia konkurencję pomiędzy wieloma podmiotami działającymi na rynku, co motywuje do racjonalizowania i ulepszania działalności gospodarczej, a jej regulatorem są mechanizmy rynkowe. Gospodarka taka sprzyja wydajnemu i oszczędnemu zużyciu zasobów ekonomicznych oraz szybkiemu wzrostowi gospodarczemu. Duża inicjatywa prywatnych podmiotów nie wymaga bezpośredniego udziału państwa w prowadzeniu gospodarki. Jego rola ogranicza się do ochrony własności prywatnej i konsumenta oraz ustanowienia systemu prawnego, umożliwiającego funkcjonowanie rynku, a także do wspierania przedsiębiorczych działań społeczeństwa.

W Polsce do 1989 roku funkcjonował system gospodarki nakazowo-rozdzielczej. Jednak już pod koniec 1988 roku Sejm uchwalił ustawę o działalności gospodarczej, która przygotowywała gospodarkę do zmian rynkowych, a także ustawy Prawo bankowe i o Narodowym Banku Polskim, które stworzyły możliwość prywatyzacji banków państwowych i powstawania banków prywatnych. Począwszy od 1990 roku w Polsce rozpoczęto proces **budowy gospodarki rynkowej** (plan Balcerowicza). Polegał on na przyjęciu dziesięciu ustaw, które reformowały finanse państwowe i prowadziły do odzyskania równowagi budżetowej, wprowadzały mechanizmy rynkowe oraz zmianę struktury własnościowej gospodarki:

- ▶ uwolniono ceny spod kontroli państwa, co spowodowało ich gwałtowny wzrost. Jednocześnie ustalili się taki ich poziom, który zapewnił równowagę rynkową między liczbą nabywców, chcących kupić towar, a jego ilością (zniknęły kolejki po towar),
- ▶ ograniczono wysokość płac pracowników przedsiębiorstw poprzez wprowadzenie karnego podatku (zwanego popiwkiem – nazwa pochodzi od skrótu PPWW, czyli podatku od ponadnormatywnych wypłat wynagrodzeń) od zbyt szybkiego wzrostu wynagrodzeń (nacisk pracowników na wzrost płac był wynikiem wzrostu cen),
- ▶ zwiększono stopy procentowe w bankach, przez co ograniczono udzielanie kredytów; zmniejszyło się przez to tempo wzrostu ilości pieniędzy na rynku. Jednocześnie podniesiono stopy procentowe od oszczędności, aby stworzyć zachętę do gromadzenia pieniędzy (w ten sposób też zmniejszając ilość pieniędzy na rynku),
- ▶ wprowadzono wewnętrzną wymiennalność złotówki, co oznaczało, że w kraju można było ją legalnie wymieniać na waluty obce w bankach i kantorach,
- ▶ uchwalono ustawę o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych. Przedsiębiorstwa państwowe dominowały w gospodarce nakazowo-rozdzielczej. Tworzone były przez państwo, głównie jako duże organizacje, którym wy-

dzielono majątek Skarbu Państwa i nakazywano prowadzić działalność gospodarczą. Ponieważ zarządzający przedsiębiorstwami państwowymi nie identyfikowali się z jego właścicielem, ich gospodarka była nieefektywna. Wiele z nich nie umiało dostosować się do powstającej gospodarki rynkowej i było deficytowych, czyli przynosiło straty. Od 1990 roku na szeroką skalę przeprowadza się prywatyzację przedsiębiorstw państwowych, przekształcając je w spółki Skarbu Państwa (tzw. komercjalizacja), a następnie udostępnia się udziały w tych spółkach różnym podmiotom (najczęściej poprzez sprzedaż akcji). W 1990 roku zarejestrowanych było 8453 przedsiębiorstw państwowych, a obecnie działają jeszcze 174.

W gospodarce rynkowej istnieją **rynki** wszystkich zasobów ekonomicznych. Do podstawowych rynków należą:

- ▶ rynek produktów,
- ▶ rynek usług,
- ▶ rynek pracy,
- ▶ rynek finansowy (pieniężny, walutowy i kapitałowy).

Każdy z nich może obejmować lub dzielić się na określone podryniki, np. rynek kapitałowy dzieli się na rynek papierów wartościowych, rynek nieruchomości i rynek dóbr inwestycyjnych. Na każdym z rynków działają konkurujące ze sobą podmioty, tworzące wielkość podaży i wielkość popytu. Funkcjonują określone instytucje i kategorie ekonomiczne, takie jak: giełda, aukcja, przetarg, targi, makler, cena, płaca, stopa procentowa. Działają prawa ekonomiczne i mechanizmy rynkowe, a całość jest podporządkowana określonym przepisom prawnym.

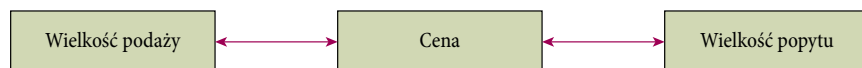

Rynek produktów – zwany też rynkiem dóbr i usług – to każda zorganizowana działalność kojarząca sprzedawców (dostawców) i nabywców (odbiorców) w celu dokonania transakcji kupna-sprzedaży wyrobów i usług.

Forma organizacyjna tego **rynku** może być różna. Jest nią sklep detaliczny, supermarket, restauracja, stacja benzynowa, hurtownia, punkt skupu, instytucja zaopatrzenia lub zbytu, zakład usług, agencja, jarmark, giełda towarowa.

Transakcje kupna-sprzedaży produktów na rynku zależą od kształtowania się wielkości cen, podaży i popytu.

Między tymi trzema wielkościami występują wzajemne relacje, które kształtują **prawa ekonomiczne**, a szczególnie prawo podaży i prawo popytu, określające zależności pomiędzy ceną a wielkością podaży i wielkością popytu (ryc. 8).

Ryc. 8. Relacje pomiędzy ceną a wielkością podaży i popytu

Cena jest wartością jednostki produktu wyrażoną w pieniądzu.

Wielkość podaży – to ilość danego produktu oferowana do sprzedaży na rynku po określonej cenie i w określonym czasie.

Wielkość popytu – to ilość danego produktu, która może być sprzedana na rynku po określonej cenie i w określonym czasie.

Prawo podaży stanowi, że: gdy cena rośnie, to wielkość podaży wzrasta; gdy cena spada, to wielkość podaży maleje.

Prawo popytu stanowi, że: gdy cena spada, to wielkość popytu wzrasta; gdy cena rośnie, to wielkość popytu maleje.

Na wielkość podaży i popytu, poza ceną, może wpływać także wiele innych czynników, np. możliwości produkcyjne, koszty, potrzeby, dochody ludności, promocja, moda, wydarzenia nadzwyczajne (epidemia, choroby). Działanie na rynku prawa podaży i prawa popytu powoduje nie tylko zależność między cenami a wielkością podaży lub wielkością popytu, ale również wpływa na współzależność między wielkością podaży i wielkością popytu, która wynika z kształtowania się ceny. Zjawiskiem najkorzystniejszym na rynku jest **równowaga** pomiędzy wielkością podaży i wielkością popytu. Oznacza ona, że sprzedane zostają wszystkie produkty dostarczone na rynek i są zaspokojone potrzeby nabywców. Taki stan występuje rzadko. Najczęściej rynek jest **niezrównoważony**, czyli występuje nadwyżka produktów na rynku (wielkość podaży przewyższa wielkość popytu) lub ich niedobór (wielkość popytu przewyższa wielkość podaży). Zjawiska te występują okresowo i podlegają regulacjom poprzez działające prawa ekonomiczne.

Współzależność między wielkością podaży i popytu jest podstawowym mechanizmem rynkowym, regulującym wysokość cen oraz wielkość podaży i popytu.

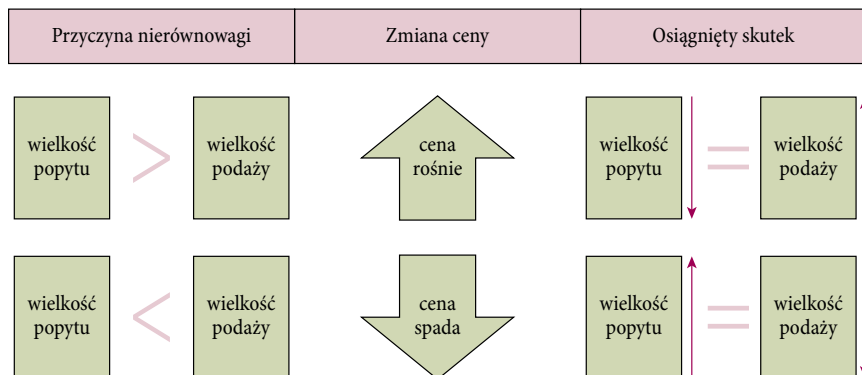
Mechanizm rynkowy – to proces dopasowywania do siebie wielkości podaży i popytu za pomocą cen, doprowadzający do równowagi rynkowej.

Mechanizm rynkowy, wykorzystując prawo podaży i popytu, działa następująco (ryc. 9):

- ▶ jeżeli wielkość popytu przewyższy wielkość podaży, to cena rośnie – wpływa to na zwiększenie wielkości podaży, ale również na zmniejszenie wielkości popytu,

- ▶ jeżeli wielkość podaży przewyższy wielkość popytu, to cena spada – wpływa to na zmniejszenie wielkości podaży, ale również na zwiększenie wielkości popytu.

Jeżeli wielkość podaży i wielkość popytu przez dłuższy czas utrzymują się na osiągniętym poziomie, to znaczy, że rynek jest zrównoważony, a transakcje kupna-sprzedazy zawierane są po **cenie równowagi**.

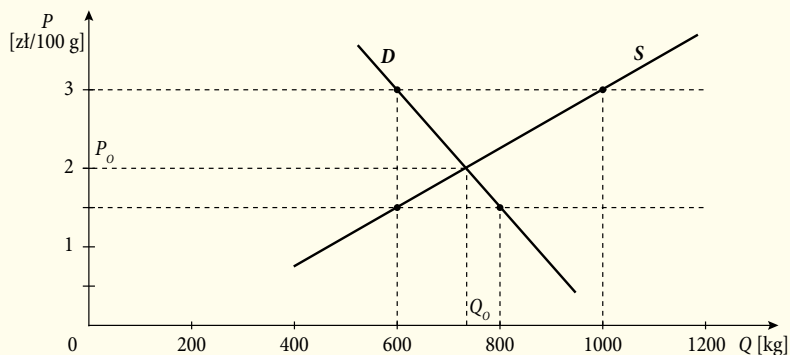

Ryc. 9. Równoważenie rynku produktów

Przykład

Przy cenie 1,50 zł za tabliczkę czekolady nabywcy chcieliby kupić 800 kg czekolady, przy wzroście ceny do 3,00 zł nastąpiłby spadek sprzedaży do 600 kg. Fabryka czekolady przy cenie 1,50 zł za tabliczkę produkowała 600 kg czekolady, przy cenie 3,00 zł zwiększył produkcję do 1000 kg.

W punkcie przecięcia krzywej popytu (*D*) z krzywą podaży (*S*) znajduje się **cena równowagi rynkowej**, a więc cena (P_0), po której cała wyprodukowana czekolada znajdzie nabywców.

Podstawowym elementem, wpływającym na zjawiska rynkowe, jest **konkurencja**, która jest siłą napędową gospodarki rynkowej.

Konkurencja – to rywalizacja pomiędzy sprzedającymi, a także pomiędzy kupującymi, którzy ubiegają się o zawarcie jak najwięcej i jak najkorzystniejszych transakcji kupna-sprzedaży.

Przedmiotami konkurencji są cena i jakość produktu objętego transakcją kupna-sprzedaży. **Konkurencja cenowa** dominuje na rynku produktów częstego zakupu (powszechnego użytku) o niewielkiej wartości jednostkowej (cenie), bez możliwości znacznego różnicowania oferowanych produktów. Natomiast **konkurencja jakościowa** dominuje na rynku produktów okresowego i sporadycznego zakupu, o dużej wartości jednostkowej (cenie), z możliwością znacznego różnicowania oferowanych produktów pod względem cech, stylu, parametrów użytkowania, gwarancji.

Sprzedawcy, w celu podniesienia swojej konkurencyjności, rozwijają **działania marketingowe**, polegające na:

- ▶ kształtowaniu produktu (badanie rynku – jaka jest konkurencja, z czym i w jakich relacjach można wejść na rynek, podnoszenie cech jakościowych, wyróżnianie za pomocą marki, powiększanie asortymentu, wzbogacanie nowymi wersjami, stosowanie nowych, atrakcyjnych opakowań, porcjowanie, tworzenie zestawów, serwis),
- ▶ prowadzeniu polityki cen (badanie rynku – jak kształtuje się wielkość podaży i popytu oraz ceny; wysokie ceny na renomowane produkty, na nowe produkty i gdy brak konkurencji, natomiast w innych warunkach ceny niższe od konkurentów, opusty, okresowe obniżki, okresy płatności, warunki kredytu, np. 50/50),
- ▶ dystrybucji (tworzenie sieci stacjonarnej sprzedaży oraz poprzez dilerów, agentów, akwizytorów, sprzedaż ratalna, leasing, a także sklepy internetowe, transport),
- ▶ promocja (reklama, kształtowanie renomy produktu i firmy, personel odpowiedzialny za sprzedaż, kultura sprzedaży).

Konkurencja pomiędzy sprzedawcami jest zjawiskiem powszechnym na rynku i jest zależna od aktywności przedsiębiorcy, a przede wszystkim od jego przedsiębiorczości i innowacyjności, przejawiających się w różnych działaniach marketingowych.

Konkurencja pomiędzy nabywcami widoczna jest w niektórych formach sprzedaży, np. sprzedaży giełdowej, aukcyjnej lub na przetargach. Natomiast między sprzedawcami a nabywcami zamiast konkurencji występuje zjawisko negocjacji, dotyczące zawierania najkorzystniejszych transakcji kupna-sprzedaży.

PRZEMYSŁ LUB PRZEDYSKUTUJ

1. *Jaki system ekonomiczny funkcjonował w Polsce do lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia? Jakie powodował skutki?*
2. *Na czym polegała transformacja polskiej gospodarki w związku z wprowadzeniem gospodarki rynkowej?*
3. *Jakie skutki niesie ze sobą gospodarka rynkowa?*
4. *Jakie formy organizacyjne istnieją na rynku w Twojej miejscowości, gminie lub powiecie?*
5. *Jaka jest sytuacja w zakresie podaży i popytu w Twojej miejscowości, gminie lub powiecie?*
6. *Czy zależność pomiędzy ceną a wielkością podaży i wielkością popytu kształtuje się wprost, czy odwrotnie proporcjonalnie?*
7. *Jakie nadwyżki i niedobory produktów występują w Twojej miejscowości, gminie lub powiecie?*
8. *Co poza ceną może wpływać na wielkość podaży i popytu?*
9. *Czy jesteś przekonany o działaniu mechanizmu rynkowego? Podaj przykłady.*
10. *Kiedy na rynku pojawia się równowaga rynkowa?*
11. *Czy zjawisko równowagi w długim okresie jest korzystne?*
12. *Co pozytywnego, a co negatywnego wnosi konkurencja?*
13. *Podaj zjawiska marketingowe występujące na rynku.*
14. *Do czego mogą przyczynić się negocjacje w transakcjach kupna-sprzedaży?*

GOSPODAROWANIE KAPITAŁAMI PIENIĘŻNYMI

6.1. Banki głównymi dysponentami kapitałów pieniężnych

Gospodarka rynkowa zwana jest też gospodarką towarowo-pieniężną. Towary dominują na rynku produktów, a transakcje na nim odbywają się za pomocą pieniądza. Pieniądz to środek wymiany, powszechnie akceptowany jako zapłata w transakcjach gospodarczych. Obecnie dysponujemy trzema formami pieniądza. Są to:

- ▶ **pieniądz gotówkowy** (realny), który występuje jako:
 - pieniądz papierowy (banknot),
 - bilon tłoczony z metali pospolitych.

W Polsce emitentem pieniądza jest Narodowy Bank Polski, który wprowadza do obiegu banknoty 10-, 20-, 50-, 100-, 200-złotowe oraz monety o nominałach 1, 2, 5, 10, 20 i 50 groszy oraz 1, 2 i 5 złotych,

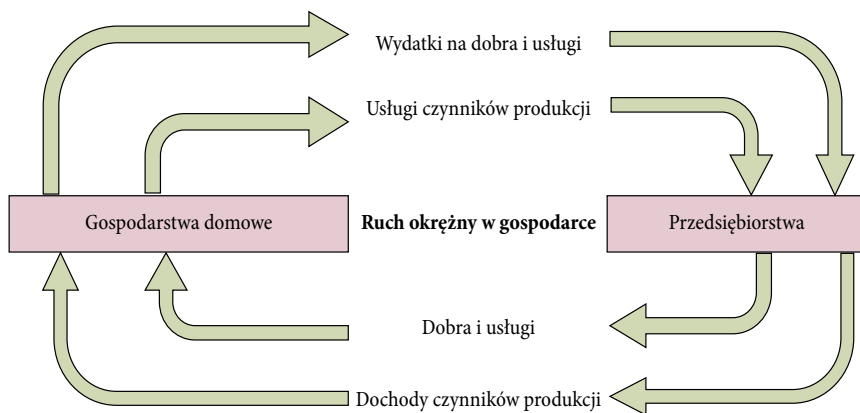
- ▶ **pieniądz bezgotówkowy** (bankowy) – nie ma materialnej postaci fizycznej, jest ewidencjonowany na koncie w banku i pozwala na bezgotówkowe rozliczenia między podmiotami gospodarującymi, które mają rachunki w bankach,
- ▶ **pieniądz elektroniczny** – to wartość pieniężna, stanowiąca elektroniczny odpowiednik znaków pieniężnych, która spełnia łącznie następujące warunki:
 - jest przechowywana w formie elektronicznej, w tym magnetycznej,
 - jest wydawana do dyspozycji na podstawie umowy w zamian za środki pieniężne o nominalnej wartości nie mniejszej niż ta wartość,
 - jest przyjmowana jako środek płatniczy przez przedsiębiorców innych niż wydający ją do dyspozycji,
 - jest wyrażona w jednostkach pieniężnych.

Pieniądz elektroniczny nie jest jeszcze szeroko rozpowszechniony w Polsce, część z konsumentów utożsamia go z innymi instrumentami płatniczymi, takimi jak karta płatnicza czy karta opłacona z góry, ograniczona do płatności u emitenta (wydawana jako np. bonus czy karta upominkowa w dużych marketach). Tymczasem pieniądz elektroniczny, zwany także portmonetką elektroniczną, oparty jest na kartach elektronicznych, na których z góry (przedpłata) jest zapisana wartość pieniężna, która po każdej płatności zmniejsza się o zapłaconą kwotę. Karty wydawane są w celu ułatwienia niewielkich płatności detalicznych, takich jak opłacenie parkingu, zakup biletu komunikacji miejskiej, prasy, drobnych zakupów, niewielkich płatności w Internecie itp. Karty można zasilać dowolną liczbę razy, do wysokości 150 euro.

Pieniądz spełnia następujące funkcje:

- ▶ **miernika wartości.** Wartość towarów i usług wyrażona w jednostkach pieniężnych to cena,
- ▶ **środek wymiany.** Jest powszechnie akceptowanym środkiem przy transakcjach kupna-sprzedaży,
- ▶ **środek tezauryzacji** (gromadzenia). Mając pieniądze, możemy gromadzić nasze oszczędności.

Pieniądz, tak jak zasoby, towary i usługi przepływa pomiędzy gospodarstwami domowymi i przedsiębiorstwami (producentami dóbr i usług). Wraz z rozwojem rynku ta zależność nasiliła się. Gospodarstwa domowe sprzedają przedsiębiorstwom posiadane przez siebie zasoby, takie jak praca fizyczna i umysłowa, płody rolne oraz kapitał. Za dostarczone zasoby gospodarstwa domowe otrzymują pieniądz w postaci płac, procentów, zysków, czynszów itp. Z otrzymanych zasobów producenci wytwarzają towary i usługi, które oferują gospodarstwom domowym, żądając za nie określonych cen. Gospodarstwa domowe kupują wspomniane towary i usługi, płacąc za zakupy pieniądzem otrzymanym od producentów za dostarczone im przez siebie zasoby. Jest to tzw. **okrężny obieg pieniądza** (ryc. 24).

Ryc. 24. Okrężny obieg pieniądza

Mimo że rola pieniądza na rynku produktów jest duża, tworzy on ponadto swój własny rynek, zwany ogólnie **rynkiem finansowym**. Rynek finansowy obejmuje następujące rynki:

- ▶ pieniężno-kredytowy,
- ▶ walutowy,
- ▶ kapitałowy (papierów wartościowych).

Na tym rynku pieniądz spełnia wszystkie swoje funkcje, przy czym jego funkcja jako **środka gromadzenia** jest szczególnie ważna. Umożliwia bowiem gromadzenie kapitałów pieniężnych potrzebnych w formie oszczędności i akumulacji do rozwoju gospodarki.

Podmiotami rynku finansowego są instytucje finansowe, takie jak: banki, kantory wymiany walut, giełdy walutowe i papierów wartościowych, towarzystwa funduszy inwestycyjnych, domy maklerskie, zakłady i towarzystwa ubezpieczeniowe oraz klienci tych instytucji. Podstawową rolę spełniają **banki**, bez których pozostałe podmioty rynku finansowego oraz rynku produktów nie mogą się obejść.

Banki – to instytucje pieniężno-kredytowe, pośredniczące w obiegu pieniądza i kapitałów pieniężnych w gospodarce rynkowej.

Czynnościami bankowymi, wykonywanymi **wyłącznie przez banki**, są:

- ▶ prowadzenie rachunków bankowych,
- ▶ udzielanie kredytów i gwarancji bankowych,
- ▶ emitowanie bankowych papierów wartościowych,
- ▶ przeprowadzanie rozliczeń pieniężnych.

Ponadto czynnościami bankowymi mogą być również:

- ▶ operacje czekowe i wekslowe oraz za pomocą kart płatniczych,
- ▶ nabywanie i zbywanie wierzytelności pieniężnych różnych podmiotów,
- ▶ przechowywanie przedmiotów i papierów wartościowych oraz udostępnianie skrytek sejfowych,
- ▶ wykonywanie czynności obrotu dewizowego,
- ▶ wykonywanie czynności zleconych, związanych z emisją papierów wartościowych.

Dla przedsiębiorstw podstawowe znaczenie mają czynności bankowe związane z prowadzeniem rachunków bankowych, dokonywaniem krajowych i zagranicznych rozliczeń pieniężnych oraz udzielaniem kredytów. Dzięki tym usługom bankowym przedsiębiorstwa nie muszą przechowywać we własnej kasie dużej gotówki, mogą przeprowadzać rozliczenia bezgotówkowe oraz korzystać z kredytów w przypadku braku własnych środków pieniężnych. Poza dużą wygodą, zmniejsza się też ryzyko związane z przewożeniem i przechowywaniem gotówki (możliwość kradzieży) i pomyłkami w liczeniu.

Ogromnie ważną rolę banki odgrywają w transakcjach z przedsiębiorstwami zagranicznymi ze względu na ich rozliczne kontakty z innymi bankami na świecie. Wiele przedsiębiorstw korzysta również z pozostałych usług bankowych, związanych z obrotem czekami, papierami wartościowymi i wykorzystywaniem skrytek sejfowych. Trudno sobie wyobrazić gospodarkę finansową przedsiębiorstw bez współpracy z bankami. Wprowadzenie zasady **konkurencyjności** między bankami stworzyło możliwość swobodnego nawiązywania stosunków między bankami a przedsiębiorstwami, które przy otwieraniu rachunków i zaciąganiu kredytów oraz przy korzystaniu z innych usług bankowych mają prawo wyboru banku.

Struktura obecnego systemu bankowego w Polsce jest dwuszczeblowa: obejmuje bank centralny i banki komercyjne. **Bankiem centralnym** w Polsce jest **Narodowy Bank Polski** (NBP) w Warszawie, który pełni trzy funkcje:

- ▶ centralnego banku państwa,
- ▶ banku emisyjnego,
- ▶ banku banków.

Podstawowym **celem działalności NBP** jest utrzymywanie stabilnego poziomu cen, przy jednoczesnym wspieraniu polityki gospodarczej rządu, o ile nie ogranicza to jego podstawowego celu. NBP dba przede wszystkim o wartość **polskiego pieniądza** i wszystkie jego zadania skupiają się na realizacji tego celu. W tym zakresie NBP współdziała z właściwymi organami państwa w ustalaniu i realizowaniu polityki gospodarczej państwa, która ma zasadniczy wpływ na kształtowanie się wartości polskiego złotego. Jako bank emisyjny, NBP ma wyłączne prawo emitowania znaków pieniężnych w formie banknotów i monet, które są prawnym środkiem płatniczym w Polsce. Poza emisją pieniędzy NBP organizuje obieg gotówkowy oraz reguluje ilość pieniądza w obiegu. Oddziałuje również na obrót bezgotówkowy, ponieważ prezes NBP określa warunki otwierania i prowadzenia rachunków

bankowych oraz formy i tryb przeprowadzania rozliczeń bezgotówkowych za pośrednictwem banków.

NBP gromadzi rezerwy pieniężne innych banków i udziela im kredytów. Są to instrumenty polityki pieniężnej NBP kształtujące obieg pieniężny. W tym celu prowadzi rachunki bieżące innych banków, budżetu państwa oraz innych jednostek organizacyjnych. Jest także organizatorem obrotu walutami obcymi i rozliczeń z zagranicą oraz administratorem państwowej rezerwy dewizowej, co ma zasadniczy wpływ na kurs złotego w stosunku do walut obcych. Działalność dotyczącą obrotu dewizowego NBP realizuje we współpracy z międzynarodowymi instytucjami bankowymi i bankami zagranicznymi, wobec których reprezentuje interesy Rzeczypospolitej Polskiej.

Organami NBP są:

- ▶ Prezes NBP,
- ▶ Rada Polityki Pieniężnej,
- ▶ Zarząd NBP.

Rada Polityki Pieniężnej corocznie ustala założenia polityki pieniężnej i przedkłada je do wiadomości Sejmowi, równocześnie z przedłożeniem przez Radę Ministrów projektu ustawy budżetowej. W skład Rady Polityki Pieniężnej wchodzi:

- ▶ Prezes NBP jako przewodniczący,
- ▶ 9 członków powoływanych w równej liczbie przez Prezydenta RP, Sejm i Senat spośród specjalistów z zakresu finansów.

Do zadań Rady Polityki Pieniężnej należy w szczególności:

- ▶ ustalanie wysokości stóp procentowych NBP, które decydują o stopach procentowych stosowanych przez banki komercyjne,
- ▶ ustalanie zasad i wysokości rezerwy obowiązkowej banków w NBP,
- ▶ określanie górnej granicy zobowiązań wynikających z zaciągania przez NBP pożyczek i kredytów w zagranicznych instytucjach bankowych i finansowych.

Działalnością NBP kieruje **Zarząd NBP**, w którego skład wchodzi: Prezes NBP jako przewodniczący oraz 6–8 członków, w tym 2 wiceprezesów.

Prawo bankowe przewiduje, że **banki komercyjne** w Polsce mogą być tworzone jako:

- ▶ banki państwowe,
- ▶ banki spółdzielcze,
- ▶ banki w formie spółek akcyjnych.

Mogą również działać oddziały i przedstawicielstwa banków zagranicznych.

Bank państwowy może być utworzony przez Radę Ministrów w drodze rozporządzenia, na wniosek ministra właściwego do spraw Skarbu Państwa zaopiniowany przez Komisję Nadzoru Finansowego. Wśród banków komercyjnych istnieje jeden bank państwowy: **Bank Gospodarstwa Krajowego** (BGK).

Bank spółdzielczy może być utworzony po uzyskaniu zezwolenia Komisji Nadzoru Finansowego, jako bank będący spółdzielnią. Założycielami banku spółdziel-

czego mogą być tylko osoby fizyczne w liczbie nie mniejszej niż dziesięć osób. Statut banku spółdzielczego musi być sporządzony w formie aktu notarialnego. Banki spółdzielcze należą do najstarszych organizacji spółdzielczych w Polsce. Powstały jeszcze w okresie, gdy Polska była pozbawiona państwowości. Aktualnie banki spółdzielcze prowadzą działalność na terenie powiatu, w którym mają siedzibę. Są to więc małe banki i dlatego zobowiązane są do zrzeszenia się w wyznaczonych bankach, działających jako spółki akcyjne, wśród których podstawowe znaczenie ma **Bank Gospodarki Żywnościowej SA**. Obok banków spółdzielczych mogą działać **spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe**, które należą do tzw. parabanków.

Bank w formie spółki akcyjnej może być utworzony po uzyskaniu zezwolenia Komisji Nadzoru Finansowego, na podstawie Kodeksu spółek handlowych. Założycielami banku w formie spółki akcyjnej muszą być co najmniej trzy osoby prawne lub fizyczne. Najstarszym w tej grupie banków jest założony w 1870 r. **Bank Handlowy SA** w Warszawie. Następnym istniejącym nadal bankiem, a założonym jeszcze w dwudziestoleciu międzywojennym, jest **Bank Polska Kasa Opieki SA** w Warszawie (Bank PeKaO SA). W 1987 r. powstał **Bank Rozwoju Eksportu SA** w Warszawie.

Reforma bankowa z 1989 r. rozpoczęła przystosowywanie polskiego systemu bankowego do mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej. Ważnym elementem tych zmian było wydzielenie ze struktury Narodowego Banku Polskiego dziesięciu samodzielnych banków komercyjnych:

- ▶ Banku Gdańskiego w Gdańsku,
- ▶ Banku Śląskiego w Katowicach,
- ▶ Banku Przemysłowo-Handlowego w Krakowie,
- ▶ Banku Depozytowo-Kredytowego w Lublinie,
- ▶ Powszechnego Banku Gospodarczego w Łodzi,
- ▶ Wielkopolskiego Banku Kredytowego w Poznaniu,
- ▶ Pomorskiego Banku Kredytowego w Szczecinie,
- ▶ Powszechnego Banku Kredytowego w Warszawie,
- ▶ Banku Zachodniego we Wrocławiu.

Początkowo banki te były bankami państwowymi, następnie przekształcono je w spółki akcyjne, których akcje udostępniono różnym inwestorom, m.in. tzw. inwestorom strategicznym, którzy wnieśli duży kapitał w ich rozwój. Akcje tych banków są notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Najdłużej bankiem państwowym była Powszechna Kasa Oszczędności, którą przekształcono w spółkę akcyjną Skarbu Państwa w 2000 r. pod nazwą Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski SA (PKO BP SA).

Począwszy od 1989 r., powstało wiele nowych banków w formie spółki akcyjnej. Licencje na prowadzenie działalności bankowej otrzymało około 90 spółek akcyjnych. Wiele z nich po stosunkowo krótkiej działalności ogłosiło upadłość, zostało zlikwidowanych lub połączyło się z innymi bankami.

Od 1998 r. mogą powstawać także **banki hipoteczne**. Bank hipoteczny może być utworzony wyłącznie w formie spółki akcyjnej. Do jego podstawowych czynności należy udzielanie kredytów zabezpieczonych hipoteką oraz emitowanie hipotecznych i publicznych listów zastawnych.

Nadzór nad rynkiem finansowym, w tym nad bankami, sprawuje **Komisja Nadzoru Finansowego**. W ramach swojej działalności nadzoruje również, poza sektorem bankowym, rynek kapitałowy, ubezpieczeniowy, emerytalny, instytucje płatnicze i biura usług płatniczych oraz instytucje pieniądza elektronicznego. Nadzór nad działalnością Komisji sprawuje Premier. Komisja podejmuje działania mające na celu prawidłowe funkcjonowanie rynku finansowego oraz jego rozwój i wzmocnienie konkurencyjności, a także działania informacyjne. Na stronie internetowej KNF można sprawdzić, czy dana instytucja finansowa ma zezwolenie KNF na działalność i w związku z tym, czy jest bezpieczna dla klientów, tzn. czy powierzone pieniądze klientów są bezpieczne. W skład komisji wchodzi przewodniczący (powoływany przez Premiera), dwóch zastępców (powoływanych przez Premiera na wniosek przewodniczącego), dwóch ministrów – właściwy do spraw instytucji finansowych i właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego (lub ich przedstawiciele), Prezes NBP oraz przedstawiciel Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

PRZEMYSŁ LUB PRZEDYSKUTUJ

1. Czy polski złoty dobrze spełnia funkcje pieniądza?
2. Czy warto gromadzić kapitały pieniężne?
3. Czy banki są potrzebne?
4. Które zadania banków są najważniejsze?
5. Z jakich usług bankowych korzystasz?
6. Który organ NBP spełnia najważniejszą rolę?
7. Wymień instrumenty polityki pieniężnej NBP.
8. Jakie banki komercyjne istnieją w Twoim środowisku? Jakie pełnią zadania?